

Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium

Vabaühenduste Liidu arvamus üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ eelnõu kohta

Austatud minister

Vabaühenduste Liit on tutvunud üleriigilise planeeringu „Eesti 2050“ eelnõuga ning selle lisadega.

Peame oluliseks, et Eesti ruumilist arengut vaadatakse pikaajaliselt, valdkondadeüleselt ning seotuna kvaliteetse elukeskkonna, piirkondade elujõulisuse, kliimamuutustega kohanemise ja kriisivalmidusega. Toetame planeeringu üldist eesmärki vähendada ruumilist juhuslikkust, pidurdada pea- ja valginnastumist ning tugevdada eri tasandi keskuste rolli Eesti tasakaalustatud arengus.

Vabaühenduste Liit ei võta käesolevas arvamuses seisukohta planeeringu kõigi valdkondlike lahenduste, näiteks transpordi-, energia-, looduskaitse- või maavarade kasutuse suuniste kohta. Keskendume sellele, kuidas planeering käsitleb kogukondi, vabaühendusi, osalemist, kogukondlikku taristut ja planeeringu elluviimist.

Meie peamine tähelepanek on, et planeeringus on kogukondade elujõulisus, ühiskondlik sidusus, kohalik identiteet ja kriisivalmidus küll oluliste eesmärkidena esile toodud, kuid vabaühenduste ja kogukondade roll nende eesmärkide elluviimisel ei ole piisavalt selgelt läbi mõeldud. Planeering kirjeldab kogukondi pigem soovitud ruumilise arengu tulemusena, kuid vähem ruumilise arengu kujundamise ja elluviimise partnerina.

Järgnevalt esitame oma tähelepanekud ja ettepanekud.

1. Vabaühendused ja kogukonnad tuleb nimetada planeeringu elluviimise partneritena

Üleriigiline planeering mõjutab edaspidi valdkondlikke arengukavasid, riigi ja kohaliku tasandi planeeringuid ning avaliku sektori investeeringuid. Seetõttu on oluline, et planeeringu elluviimise mudel ei käsitleks ruumilist arengut üksnes riigi ja kohalike omavalitsuste vahelise juhtimisküsimusena.

Kohalikud kogukonnad ja vabaühendused on paljudes piirkondades olulised elukeskkonna hoidjad ja arendajad. Nad aitavad korraldada kogukonnaelu, hoiavad kohaliku identiteeti, loovad osalemisvõimalusi, toetavad haavatavaid sihtrühmi ning panustavad kriisiolukordades elanike toimetulekusse. Seetõttu peaks planeeringus ja eriti selle elluviimiskavas olema selgelt öeldud, et vabaühendused ja kogukonnad on ruumilise arengu elluviimise partnerid.

See ei tähenda avaliku võimu vastutuse üleandmist vabatahtlikele ega kodanikuühendustele (kuigi ka see on täiesti legitiimne ja Eestis toimuv praktika), vaid et ruumiotsuste tegemisel arvestatakse süsteemselt kohalike ühenduste teadmiste, võrgustike ja tegevusvõimega. Eriti oluline on see täpsemate riigi tasandi planeeringute, teenusvõrgu muudatuste, avaliku ruumi kujundamise, väärtuslike maastike ja kultuuripärandi käsitlemise ning kriisivalmiduse planeerimise puhul.

Palume täiendada planeeringut ja elluviimiskava põhimõttega, et planeeringu rakendamisel kaasatakse kohalikke kogukondi ja vabaühendusi sisuliste partneritena juba ruumiotsuste ettevalmistamise varases etapis.

2. Kogukondlik taristu on kvaliteetse elukeskkonna osa

Planeeringus rõhutatakse kvaliteetse avaliku ruumi, kokkusaamiskohtade, kohaliku identiteedi ja kogukondade elujõulisuse tähtsust. Peame seda oluliseks lähtekohaks. Samas vajab selgemat sõnastamist, et kogukondlik taristu on (gi) kvaliteetse elukeskkonna oluline osa.

Kogukondlik taristu ei tähenda üksnes suuri avalikke hooneid või ametlikke teenuspunkte, vaid selle alla kuuluvad ka rahvamajad, külamajad, raamatukogud, kultuurikeskused, noortekeskused, vabatahtlike päästekomandode ruumid, kogukonnaaiad, külaplatsid, seltsimajad ning muud kohad, kus inimesed saavad kohtuda, tegutseda ja ühiselt oma elukeskkonda kujundada. Eriti kahanevates piirkondades tuleb toetada kogukondade algatusvõimet, kohalikke partnerlusvõrgustikke ning elanike osalemist piirkondlike tulevikuvisioonide loomisel.

Kompaktse arengu, teenuste koondamise ja avalike investeeringute tõhusama kasutamise eesmärkide kõrval tuleb vältida olukorda, kus optimeerimise tulemusel kaovad piirkondadest viimased kohalikku organiseerumist ja kogukondlikku sidusust toetavad füüsilised tugipunktid. Eriti oluline on see kahanemisega kohanevates piirkondades, kus kogukondlik taristu võib olla üks väheseid allesjäänud avaliku elu kandjaid.

Palume planeeringus selgemalt käsitleda kogukondlikku taristut kvaliteetse ruumi, teenuste kättesaadavuse ja piirkondade elujõulisuse osana. Samuti tuleks täpsemates planeeringutes ja investeerimisotsustes hinnata, kuidas kavandatavad muudatused mõjutavad kohalike ühenduste tegutsemisvõimalusi ja elanike osalemist kogukonnaval.

3. Kriisivalmiduses ei tohi kogukondade roll jääda üksnes ootuseks

Planeeringus on kriisivalmidus ja elanikkonnakaitse õigustatult olulisel kohal. Samuti rõhutatakse kogukondade elujõulisust, kerksuskeskuste võrgustikku ja vajadust, et piirkonnad suudaksid kriisiolukordades paremini toime tulla. Vabaühenduste Liit toetab kogukondliku kriisivalmiduse tugevdamist. Paljud vabaühendused, vabatahtlikud ja kohalikud algatused on kriisiolukordades vältimatud partnerid, sest neil on kohalike inimestega usalduslik kontakt, hea olukorratunnetus ja võime kiiresti reageerida. Samas ei teki kogukondlik kriisivõimekus iseenesest.

Kui planeeringu ellu viimisel nähakse vabaühendustel ja kogukondadel rolli kerksuskeskuste toimimises, kohaliku info liikumises, haavatavate inimeste toetamises või elanike esmase toimetuleku tagamises, peab sellega kaasnema selge ülesannete ja vastutuse jaotus, püsiv koostöö kohaliku omavalitsuse ja riigiga, sobivad ruumid, varustus, väljaõpe ning tegevuskulude katmine.

Oluline on vältida olukorda, kus kogukondade kriisirolli kirjeldatakse planeeringutes ja strateegiates, kuid elluviimisel eeldatakse, et vabaühendused täidavad seda rolli ilma piisava ettevalmistuse, kokkulepete ja ressurssideta. Kogukondlik kriisivõimekus peab tugevdama avalikku võimekust, mitte asendama seda.

Palume planeeringus ja elluviimiskavas täpsustada, kuidas toetatakse kogukondade ja vabaühenduste rolli kriisivalmiduses ning milliste koostöö- ja rahastusmehhanismidega tagatakse, et neile pandud ootused oleksid realistlikud.

4. Elluviimiskava ja seire vajavad osalusmõõdet

Planeeringu mõju sõltub eelkõige sellest, kuidas selle põhimõtted jõuavad riigi arengukavadesse, investeerimisotsustesse, maakonna- ja üldplaneeringutesse ning kohaliku tasandi ruumiotsustesse. Seetõttu on elluviimiskava võtmetähtsusega.

Praeguses lahenduses on elluviimine kirjeldatud peamiselt riigi strateegilise planeerimise, täpsemate planeeringute ja seire kaudu. Leiame, et sellesse tuleb lisada ka osalusmõõde. Planeeringu edukust ei peaks hindama üksnes ruumiliste, keskkonna- ja taristunäitajate kaudu, vaid ka selle järgi, kas inimesed ja kohalikud ühendused saavad ruumiotsustes tegelikult osaleda ning kas ruumiotsused tugevdavad või nõrgendavad kogukondlikku sidusust. Osalemist tuleb käsitleda planeerimisprotsessi kvaliteedi mõõdetava osana, mitte üksnes formaalse menetlusnõudena.

Seires võiks muu hulgas jälgida kogukondade kasutuses olevate ruumide kättesaadavust, kohalike osalusprotsesside kvaliteeti, vabaühenduste kaasamist

täpsematesse planeeringutesse, kogukondlike kriisivõrgustike toimimist ning ruumiotsuste mõju sotsiaalsele sidususele.

Samuti tuleks planeeringu perioodiline ülevaatamine korraldada viisil, mis võimaldab sisulist avalikku arutelu. Üleriigiline planeering ei peaks olema üksnes ametkondlikult seiratud strateegiadokument, vaid avalik kokkulepe Eesti ruumilise arengu põhisuundade kohta.

Palume täiendada elluviimiskava nii, et selles kirjeldatakse, kuidas kaasatakse vabaühendusi ja kohalikke kogukondi planeeringu rakendamisse, täpsemate planeeringute koostamisse ja planeeringu mõju seiresse.

Kokkuvõte

Vabaühenduste Liit toetab üleriigilise planeeringu üldist eesmärki kujundada Eesti ruumilist arengut pikaajaliselt, tasakaalustatult ja kvaliteetse elukeskkonna põhimõtetest lähtudes. Leiame, et planeeringut ja selle elluviimiskava tuleb täiendada kodanikuühiskonna vaatega. Kogukondi ja vabaühendusi ei tule käsitleda üksnes elujõulise ruumi tulemusena, vaid ruumilise arengu kujundamise ja elluviimise partneritena. Selleks tuleb planeeringus selgemalt käsitleda kogukondlikku taristut, hinnata keskuste mudeli mõju kohalikele võrgustikele, siduda kogukondlik kriisivalmidus realistlike ressurssidega ning lisada elluviimisse ja seiresse osalus- ja sidusumõõde. Nii saab „Eesti 2050“ olla mitte ainult riigi ruumilise arengu dokument, vaid ka kokkulepe sellest, kuidas hoida üle Eesti tugevaid, osalevaid ja toimepidevaid kogukondi.

Lugupidamisega

Triin Toomesaar
juhataja

Marcus Ehasoo
marcus@heakodanik.ee
+372 5343 2142